

Чванкін С. А.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного
університету «Одеська юридична академія»,
голова Київського районного суду м. Одеси

ГЛАСНІСТЬ І ВІДКРИТІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ (новели 2015 року)

Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 року розширив зміст гласності та доступності у цивільному процесі.

Принцип гласності реалізується за допомогою наступних правил. По-перше, розгляд справ в цивільних судах проводиться відкрито. По-друге, усі матеріали справи відкриті для осіб, які беруть участь у справі, вони мають право ознайомитися з ними, обов'язково мають бути проінформовані про час і місце судового засідання і про виконання окремих процесуальних дій.

Редакція статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка вступила в дію з 28 березня 2015 року (відповідно до Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 року) розширює зазначене правило щодо суб'єктного складу. Так, передбачається, що інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого *є відкритою та підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному веб-сайті судової влади України*, крім випадків, установлених законом. Тобто відповідна інформація поширюється серед невизначеного/необмеженого кола осіб.

По-третє, будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення за умов та в порядку, встановленому законом.

По-четверте, присутні в залі засідання мають право робити письмові замітки, вести стенограму, звуко- та відеозапис. Редакція статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року передбачала, що учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відеозапису, а також транслявання судового засідання допускається *за рішенням суду*.

За новою редакцією цієї статті тільки «*трансляція* судового засідання здійснюється з *дозволу суду*».

Але, маємо враховувати, що у ст. 6 ЦПК України відповідні зміни внесені не були, тому на сьогодні діє правило, що проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відеозапису здійснюється лише на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі. Тому поки така суперечність між нормами закону та кодексу законодавцем не усунута, суд має поважати права осіб і запитувати, чи згодні вони на фото- та відеозйомку.

У законі також підкреслюється, що проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися *без створення перешкод* у веденні засідання та здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав.

Крім того, у разі вчинення особою дій, що свідчать про *неповагу до суду або учасників* судового процесу, така особа за вмотивованим рішенням суду може бути *видалена із зали* судового засідання.

По-п'яте, публікувати звіти і повідомлення про судові процеси в пресі, інформувати про них по радіо, телебаченню та з використанням інших ЗМІ.

По-шосте, при розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому законом (фіксування судового процесу часто називають окремим принципом цивільного процесу, однак, думаємо, що він є засобом реалізації гласності у цивільному процесі).

Варто підкреслити, що важко навести приклад країни де б передбачались такі широкі засоби реалізації принципу гласності у судовому процесі як в Україні. Наприклад, в Німеччині взагалі не допускається аудіо- і відеозапис судових засідань. У США не дозволяється не тільки відео, а й фотозйомка (в пресі друкують тільки мальовані картинки).

Передбачені широкі можливості щодо відеозйомки мають позитивно вплинути на якість правосуддя, відповідальність суддів. Але, необхідно і представникам ЗМІ добросовісно та професійно ставитися до висвітлення діяльності суду та зважати на права інших осіб. Представники ЗМІ мають враховувати положення Резолюції № 428 Консультативної асамблеї Ради Європи «Відносно Декларації про засоби масової інформації і права людини» від 23 січні 1970 року: засоби масової інформації зобов'язані виконувати свої функції з почуттям відповідальності перед

суспільством і окремими громадянами, мають поважати права на особисте життя, права на справедливий судовий розгляд.

Відповідно до Політичної декларації про засоби масової інформації в демократичному суспільстві (4-а Європейська конференція міністрів з політики в області засобів масової інформації. Прага, 7-8 грудня 1994 р.) журналістська діяльність має ряд властивостей в справжній демократії. З цих властивостей — які вже враховані у багатьох професійних кодексах поведінки — можна привести наступні: а) повага права публіки бути точним чином інформованою про факти і події; б) збір інформації чесними способами; в) чесне представлення інформації, коментарів і критики, особливо уникаючи невинуватених замахів на приватне життя, дифамації і необґрунтованих звинувачень; ... е) незаохочення будь-якого насильства, ненависті, нетерпимості або дискримінації.

У відповідності до ст. 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року забороняється використання друкованих засобів масової інформації для: втручання в особисте і сімейне життя особи.

Особливої ваги вказані норми та правила набувають в кримінальному судочинстві. Саме на вирішення проблем справедливого висвітлення інформації в зазначеній сфері направлена Рекомендація № R (2003) 13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про порядок надання інформації про розгляд у кримінальних справах через засоби масової інформації» (10 липня 2003 року).

Сьогодні в суспільстві потреба в масовій інформації значно посилена, оскільки громадяни все більше прагнуть самостійно оцінювати явища і події, активно брати участь у суспільних і політичних процесах. Не виключення і «інформація с зали суду», яка дає змогу особам знайомитися із своїми правами, дізнаватися про особливості судового захисту прав людини.

Важливим явищем 2014 року став активний контроль громадськості за роботою правосуддя. Широке обговорення деталей резонансних судових процесів сформувало в соціумі запит на побудову нової форми взаємовідносин з органами правосуддя. Критичні оцінки справедливості роботи судової системи в цілому підняли питання про довіру до суду (але не потрібно забувати, що судова система часто критикується за роботу всієї правоохоронної системи, і не тільки: міліції, прокуратури, державних виконавців, нотаріусів тощо, не вдаючись до конкретних «винуватців» неналежного захисту прав фізичних та юридичних осіб).

Суспільство має право і повинне висловлювати свою думку про діяльність суддів, а діяльність суддів має бути відкритою. Отже, журналісти мають бути в змозі вільно розповідати і коментувати діяльність правової системи, підкоряючись обмеженнями встановленими законом та не зловживаючи правами учасників процесу.

Кодекс суддівської етики затв. XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року передбачає, що суддя повинен проявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд та не допускати порушення принципу гласності процесу. Суддя у визначеному законом порядку надає ЗМІ можливість отримувати інформацію, не допускаючи при цьому порушення прав і свобод громадян, пониження їх честі й гідності, а також авторитету правосуддя (ст. 11).

Представники ЗМІ мають відчувати свою соціальну роль у наданні об'єктивної та неупередженої інформації. Мають бути носієм правової та загальнолюдської культури. Неприпустимо підмінити законні форми громадянського контролю за судовою системою недобросовісним впливом на неї.

Маємо відмежувати реальні проблеми із подекуди упередженим розглядом справ, з чим маємо боротися, від спроб тиску на суд і спробою заздалегідь підірвати довіру до рішення суду ще до його винесення, якщо це вигідно одній з зацікавлених сторін. Дискусія про найбільш резонансні судові справи має відбуватися на аналізі дійсних обставин справи, а не на взаємних докорах, політичних поглядах, навіть не ознайомившись із дійсним станом справ. Представники ЗМІ не мають бути тільки засобом виправдання обвинувачених, які дійсно скоїли злочин. Ні публікації в пресі, пікети біля судів — не мають впливати на справедливе правосуддя.

Суддям необхідна допомога ЗМІ і тому, що судді не мають права коментувати свої рішення. Кодекс суддівської етики передбачає, що суддя не може робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили (ст. 12).

Якщо громадськість обговорює те або інше рішення суду, а судді не можуть брати участі в дискусії, то саме судді виявляються на узбіччі найважливіших інформаційних процесів, адже за них вакуум заповнюється коментарями сторін у справі, прокурора, адвоката, або навіть не завжди компетентного журналіста, що також підриває довіру суспільства до суду.

Серед суддів сьогодні є розуміння того, що відкритість і доступність — це більшою мірою захист самих суддів. Відкритість судової системи передбачає також ефективніший самоконтроль, успішне очищення суддівських кадрів.